

УДК 339.9

ВІЙСЬКОВІ ВИДАТКИ ТА СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ ГЛОБАЛЬНОЇ ТУРБУЛЕНТНОСТІ

Михайлина Фаріон; Дем'ян Фаріон

Західноукраїнський національний університет,
Тернопіль, Україна

Резюме. Досліджено сутність військових видатків країни. Проведено аналіз та вивчено динаміку зміни військових видатків країн в умовах зміни геополітичної ситуації в світі та їх вплив і наслідки на соціальне та економічне забезпечення країни в умовах ведення бойових дій та післявоєнний період. Доведено, що належне фінансування на забезпечення обороноздатності країни впливає не тільки на військову міцність, а й має безпосередній вплив на економічні процеси. У дослідженні визначено поняття військовий бюджет країни та його основні елементи. Проведено порівняльний аналіз військових видатків окремих країн світу, визначено частку військових витрат від загальних витрат країни у грошовому еквіваленті та у відношенні до валового внутрішнього продукту. Досліджено вплив на міграційні процеси, які відбуваються у країні в період військової агресії та їх можливі наслідки для подальшого розвитку економіки. Розглянуто основні міграційні тенденції за віковою та гендерною ознаками. Міграція населення за межі країни у короткотерміновий період та його повернення після завершення бойових дій у соціально-економічному ефекті хоча і впливає на зменшення працездатного населення, проте дає можливість зменшити видатки на підтримання та забезпечення належного рівня життя такого населення, а його не повернення після завершення війни можуть бути для країни катастрофічними, так як це впливає на розвиток виробничого потенціалу у період її післявоєнної відбудови, що призведе до зменшення ВВП. Визначено, що вивчення питання необхідності ведення збалансованої політики щодо військових видатків та врахування наслідків у такій політиці на даний час є актуальним з погляду економічних, демографічних та соціальних процесів. Визначено основні напрямки, які необхідно вживати щодо запобігання економічному спаду та демографічній кризі у післявоєнний період. І єдиним можливим шляхом підвищення безпекового рівня громадян є європейська інтеграція країни у цивілізований світ, участь у військовому альянсі провідних країн світу як повноправний член НАТО, а також розвиток і зміцнення власних збройних сил.

Ключові слова: оборона, військові видатки, військовий бюджет, міграція, біженці.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.06.043

Отримано 09.10.2023

UDC 339.9

MILITARY EXPENDITURE AND SOCIAL CONSEQUENCES OF GLOBAL TURBULENCE

Mykhailyna Farion; Demian Farion

West Ukrainian National University,
Ternopil, Ukraine

Summary. The article examines the essence of the country's military expenditures. The dynamics of changes in military expenditures of countries in the context of changes in the geopolitical situation in the world and their impact and consequences on the social and economic support of the country in the conditions of hostilities and the post-war period were analyzed and studied. It has been proven that proper funding for ensuring the country's defense capability affects not only military strength, but also has

a direct impact on economic processes. The study defines the concept of the country's military budget and its main elements. A comparative analysis of the military expenditures of individual countries of the world was carried out, the share of military expenditures from the country's total expenditures in monetary terms and in relation to the gross domestic product was determined. The impact on the migration processes that take place in the country during the period of military aggression and their possible consequences for the further development of the economy are studied. The main migration trends by age and gender are considered. Migration of the population outside the country in the short-term period and its return after the end of hostilities in the socio-economic effect, although it affects the reduction of the working population, but it makes it possible to reduce expenses for the support and ensuring the proper standard of living of such a population, and not its return after the end of the war can be catastrophic for the country as it affects the development of production potential during its post-war reconstruction, which will lead to a decrease in GDP. It was determined that the study of the need to conduct a balanced policy regarding military expenditures and take into account the consequences of such a policy is currently relevant from the point of view of economic, demographic and social processes. The main directions that must be taken to prevent economic decline and demographic crisis in the post-war period are defined. And the only possible way to increase the security level of citizens is the European integration of the country into the civilized world, participation in the military alliance of the leading countries of the world as a full member of NATO, as well as the development and strengthening of its own armed forces.

Key words: defense, military expenditures, military budget, migration, refugees.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.06.043

Received 09.10.2023

Постановка проблеми. Оборона країни є одним із пріоритетних завдань уряду будь-якої країни та покладається на збройні сили. Тому безпека країни, захист її громадян від зовнішніх загроз напряму залежить від політики уряду країни щодо фінансового забезпечення збройних сил, спрямованого на належне утримання наявних військових потужностей, їх оновлення, удосконалення та розвиток, фінансово-грошове забезпечення кадрового потенціалу, а також його соціальне забезпечення після служби у збройних силах. На даному етапі розвитку нашої країни цей напрямок набув найактуальнішого значення через військовий напад росії. Питання збільшення військових видатків та соціального забезпечення населення має розглядатись урядом країни ретельно та збалансовано, оскільки помилки та прорахунки уряду у формуванні військових видатків можуть коштувати країні дуже дорого не тільки у грошово-фінансовому аспекті, а й у соціальному.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ведення державної політики у сфері військових видатків та соціальних наслідків війни висвітлили у своїх працях як зарубіжні, так і вітчизняні науковці та дослідники, зокрема: Дж. Дентон, Р. Лукабо, Р. Міллер, О. Валевський, А. Двігун, А. Качинський, П. Костюк, Л. Лісогор, В. Леонов, О. Михайлова, В. Ольшевський, В. Потапенко, О. Черняк, В. Химинець та інші.

Мета статті – вивчення динаміки зміни військових видатків країн в умовах зміни геополітичної ситуації в світі та їх вплив та наслідки на соціальне та економічне забезпечення країни в умовах ведення бойових дій та післявоєнний період.

Постановка завдання. Для досягнення поставленої мети необхідно визначити динаміку зміни військових видатків та їх вплив та наслідки на соціальне та економічне забезпечення країни.

Виклад основного матеріалу. Оборона власної країни від зовнішніх та внутрішніх загроз є одним із пріоритетних напрямків діяльності урядів кожної країни, адже у кожній країні існує міністерство, яке опікується даним напрямком політики уряду. Завданням міністерства є забезпечення та утримання на належному рівні боєздатність збройних сил країни, що певною мірою виражається у фінансуванні необхідних заходів на підготовку кваліфікованого персоналу збройних сил, грошове та соціальне забезпечення діючих та звільнених у запас військовослужбовців,

обслуговування наявних технічних, адміністративних та оборонних засобів, у тому числі й науково-дослідні та виробничі підприємства й установи. Всі видатки, які йдуть на потреби міністерства оборони країни, можна охарактеризувати поняттям військовий бюджет країни [1].

Напад російської федерації на Україну у лютому 2022 року зрушив геополітичні погляди всіх країн світу до своїх видатків на розвиток оборонно-промислового комплексу та фінансування збройних сил. Повномасштабна війна на європейському континенті викликала переоцінку підходів до забезпечення армій країн, які входять до Північно-Атлантичного альянсу та необхідності посилення колективної безпеки членів альянсу, а також надання військової допомоги Україні у боротьбі проти агресора. Бойові дії в Україні, а зараз і конфлікт на Близькому Сході, викликають потребу в розвитку нових підходів не тільки у кількісному складі армій, а й у якісному шляхом розробки та постачання до війська новітніх розроблення військової техніки.

Постійні провокаційні дії росії та білорусії на кордонах НАТО вимагає від Північно-Атлантичного альянсу збільшення своєї присутності у країнах, які мають з росією та білорусією спільні кордони, тобто збільшення чисельності армій. Переміщення та ремонт техніки потребують від усіх країн, які входять до НАТО вимагає додаткових військових витрат на переоснащення та приведення у бойову готовність техніки, оскільки невідомість подальших дій країни терориста щодо своїх сусідів породжує невизначеність і у військовій доктрині для відбиття несподіваного нападу. Поряд із цим, Європейськими країнами, Великобританією, США, Канадою, Японією, Південною Кореєю, Австралією та іншими країнами надається постійна підтримка Україні як військовим обладнанням та зброєю, так і технікою цивільного призначення та гуманітарною допомогою постраждалим, що також вимагає від урядів країн реципієнтів виділення додаткового фінансування на ці витрати.

Аналізуючи дані, які наводяться у міжнародних аналітичних зведеннях, загальні світові військові видатки у 2022 році в абсолютному значення зросли на 139,5 млн дол або 6,7 відсотка до попереднього року та досягли найбільшого значення за останні 30 років у 2,2 трлн доларів. Проте, якщо поррахувати чистий приріст військових видатків без зменшення таких видатків по окремих країнах, то зростання становить 176,7 млн дол. Зростання напруги у світі, виникнення нових конфліктів спонукає й до підвищення військових видатків держави і до нової «гонки озброєнь».

У порівнянні до 2021 року найбільший приріст військових видатків у 2022 році проведено країнами Європи та Великобританії на 77,5 відсотка, Країнами Північної Америки на 8,7 відсотка та країнами Близького Сходу на 8,5 відсотка. Різке зростання витрат у Європі та Північній Америці пояснюється війною росії проти України, і оскільки країни Європи, Великобританія, США та Канада значною мірою підтримують військовий потенціал України.

У таблиці 1 наведено найвищі показники військових видатків у розрізі окремих країн світу в динаміці за 30 років [3].

Військова агресія росії змусила нашу країну у стислі терміни перепрофілювати та вносити зміни до військових видатків на забезпечення збройних сил, змінюючи частину цивільного бюджету, а також скеровувати на розвиток оборони надану міжнародну допомогу. Протягом 2022 року військові видатки України у порівнянні до попереднього року зросли у 7,4 раза, завдяки чому вдалося наростити потужність та підвищити боєздатність наших збройних сил та зупинити просування ворога у глибокій території й дати йому гідну відсіч.

Проте проблематика забезпечення ресурсами наших збройних сил та інших військових формувань залишається актуальною, оскільки ведення наступальних бойових дій, забезпечення оборони лінії зіткнення та цивільних міст у глибині країни потребує значних фінансових ресурсів.

Як бачимо з наведеного цифрового матеріалу, найбільші видатки на оборонно-промисловий комплекс станом на кінець 2022 року здійснено такими країнами, як США, Китай, Росія, Індія, Саудівська Аравія, Великобританія, Німеччина, Франція та Україна.

Найбільші витрати на армію у 2022 році зафіксували США, Китай і Росія, які становлять близько 57 відсотків від загального обсягу світових військових витрат. Військові видатки членів НАТО торік становили 1,232 трлн дол (+0,9%), частково це пов'язано із військовою підтримкою та передачею озброєння Україні. Окремі держави після збройної агресії росії проти України значно наростили свої військові витрати [4].

Таблиця 1. Найвищі показники військових видатків у розрізі країн у млн доларів США

Країна	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Канада	22269,7	22729,3	22394,9	23082,8	25362,2	26896,3
США	646752,9	682491,4	734344,1	778397,2	806230,2	876943,2
Бразилія	29261,8	28177,4	25906,9	19591,2	19187,1	20210,8
Австралія	27691,1	26839,8	26079,3	27300,9	32718,1	32298,9
Індія	64559,4	66257,8	71468,9	72937,1	76348,5	81363,2
Китай	210443,0	232530,6	240332,6	257973,4	285930,5	291958,4
Японія	45058,5	48535,9	50778,0	51396,5	50957,5	45992,1
Південна Корея	39170,7	43070,0	44102,2	46117,1	50873,8	46365,4
росія	66913,0	61609,2	65201,3	61712,5	65907,7	86373,1
Україна	3246,8	4169,7	5419,1	5924,2	5942,8	43997,7
Франція	49195,7	51409,8	50118,9	52747,1	56647,0	53638,7
Німеччина	42281,1	46497,7	49079,4	53318,7	56513,1	55759,7
Італія	26447,9	28420,1	26380,7	32929,1	36249,3	33489,7
Іспанія	16043,5	17823,3	17189,3	17431,8	19544,5	20306,6
Великобританія	52075,0	55832,9	56567,6	58332,4	67500,7	68462,6
Ізраїль	19357,0	19899,8	20339,2	21816,6	24341,0	23406,1
Саудівська Аравія	70400,0	74612,3	65362,7	64558,4	63194,7	75013,3
Усього світових видатків	1716948,0	1804885,0	1856227,6	1935150,4	2068960,2	2208507,9

Джерело: вибірку проведено та узагальнено автором на підставі джерела [3].

Видатки на оборонне та наступальне озброєння, утримання та обслуговування військового потенціалу займають значну частину валового внутрішнього продукту країни світу, відсоток військових витрат від загальних витрат окремих країн відображено на рис. 1.

На відсутність належного забезпечення оборони країни та неспрямування коштів на військові видатки мають свій вплив і соціально-економічні показники країни. Так, ведення бойових дій змушує населення до внутрішнього переміщення у регіони, де їх інтенсивність нижча або взагалі відсутня, або призводить до еміграції населення до інших країн.

За даними ООН протягом 2022 року з території України виїхало близько 7,8 млн осіб [8], а внутрішньо переміщеними за даними ООН вважаються 6,2 млн осіб, за даними Міністерства соціальної політики 4,6 млн осіб, а за даними Міністерства питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України 7,7 млн осіб [2].

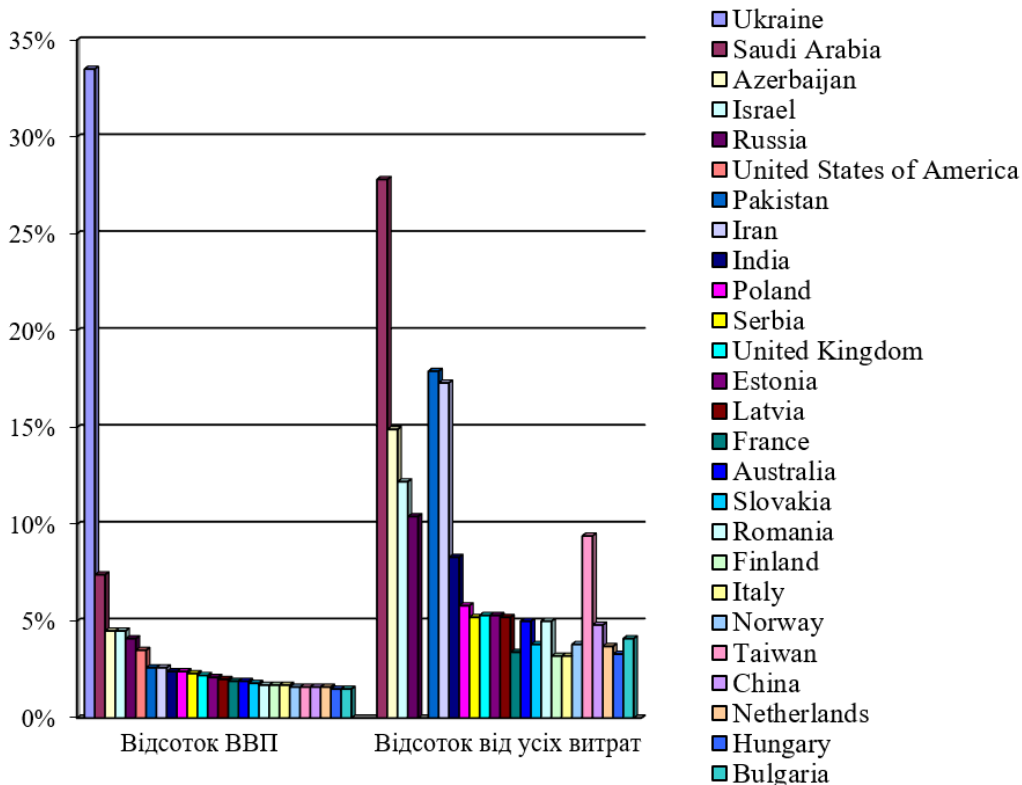

Рисунок 1. Відсоток військових видатків до валового внутрішнього продукту окремих країни світу та відсоток військових витрат від загальних витрат країни

Джерело: вибірку проведено та узагальнено автором на підставі джерела [3].

Наслідки міграції населення, якщо вони відбуваються всередині країни, є не такими катастрофічними для економіки країни як міграційні процеси, пов'язані з виїздом населення за кордон, оскільки є ризик неповернення частини населення після завершення бойових дій. Міграція населення за межі країни у короткотерміновий період та його повернення після завершення бойових дій у соціально-економічному ефекті хоча і впливає на зменшення працездатного населення, проте дає можливість зменшити видатки на підтримання та забезпечення належного рівня життя такого населення, а його неповернення після завершення війни можуть бути для країни катастрофічними, так як це впливає на розвиток виробничого потенціалу у період її післявоєнної відбудови, що призведе до зменшення ВВП. Основною частиною біженців, які виїхали за межі країни, є працездатне населення віком від 18 до 60 років, з яких переважна більшість – жінки та діти [7].

Структура біженців у країнах, які мають спільний кордон з Україною (за винятком росії та білорусії) за гендерною ознакою у період проведення військових дій на території України, відображена на рис. 2.

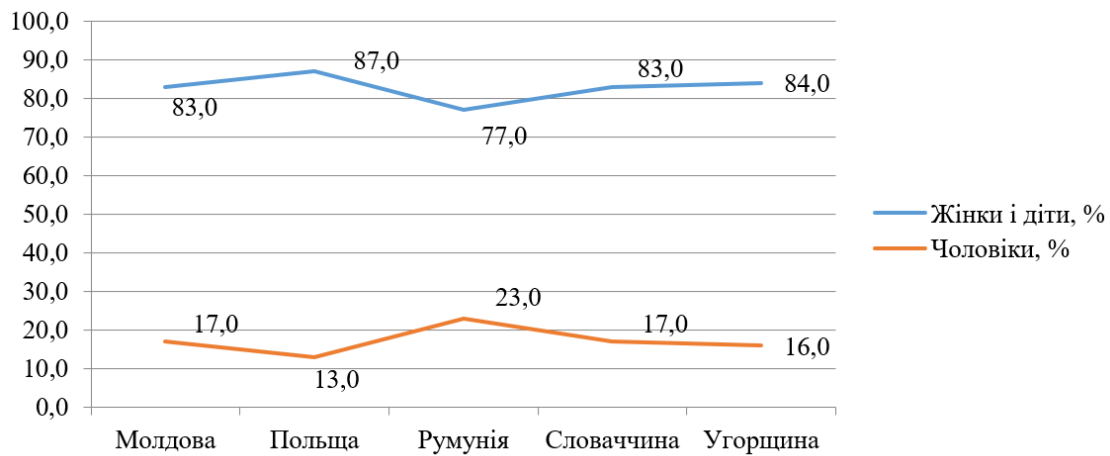

Рисунок 2. Структура біженців у країнах, які мають спільний кордон з Україною (за винятком росії та білорусії) [5]

Аналізуючи дані, наведені ООН, можна стверджувати, що у разі неповернення цієї частини населення на батьківщину ставить під загрозу подальший економічний розвиток країни у післявоєнний період, а також, на нашу думку, може спричинити демографічну кризу, так як значна частина біженців становлять жінки і діти шкільного та підліткового віку. А тому уряду країни вже необхідно розробляти стратегію щодо повернення громадян, створювати відповідні соціально-економічні умови та вживати заходи щодо забезпечення їх безпеки у подальшому. Структура біженців у країнах Європи за віковою ознакою у період проведення військових дій на території України (за винятком росії та білорусії), відображена на рис. 3.

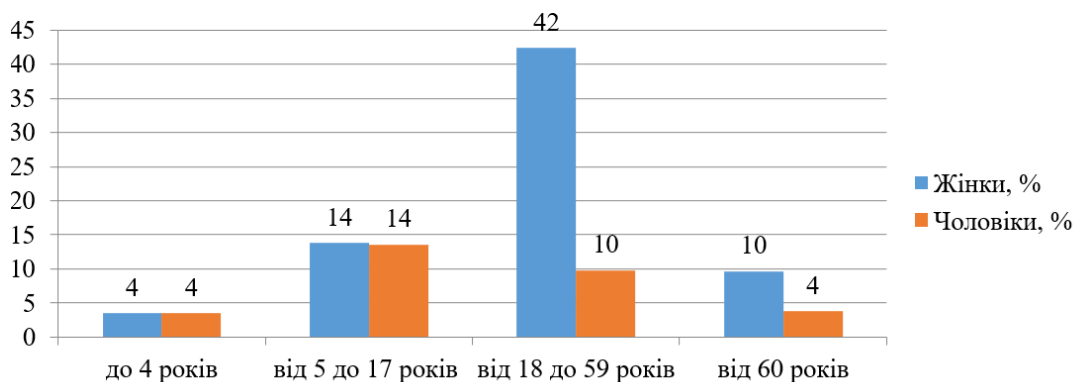

Рисунок 3. Структура біженців у країнах Європи за віковою ознакою у період військових дій на території України (за винятком росії та білорусії) [6]

З урахування того, що за кордон виїхало близько 8 млн осіб, і з них діти та підлітки орієнтовно становлять 3,0 млн осіб, то для нашої країни з населенням близько 40 млн осіб втрата 3,0 млн осіб або 7,5 відсотка молоді та 4,2 млн осіб або 10,5 відсотка працездатних осіб є занадто чутливою в демографічному та фінансовому плані.

З огляду на наведене, можна визначити, що військові видатки в умовах війни – це не тільки видатки, понесені на забезпечення безпеки країни, які є тільки фінансовим відображенням коштів, витрачених на виготовлення чи придбання зброї, спорудження нових об'єктів військової інфраструктури, утримання та забезпечення кадрового потенціалу, а й соціальне забезпечення та гарантії військовослужбовцям, а також і людський ресурс, який є залученим до робіт у воєнний час та ресурс біженців у післявоєнний період.

Залучення працездатного людського ресурсу, який вибув за кордон країни під час бойових дій, є необхідною умовою подальшого економічного розвитку країни у післявоєнний період, уникнення демографічної кризи, підвищення її обороноздатності та збереження національної ідентичності.

Висновки. Провівши дослідження наукових та спеціалізованих аналітичних джерел щодо трактування та проведення військових видатків країнами світу, можна дійти висновку, що до військових видатків у глобальному розумінні необхідно відносити не тільки безпосередні видатки на утримання, озброєння та розвиток збройних сил країни, а й соціально-економічні видатки на забезпечення осіб, які унаслідок бойових дій є внутрішньо переміщеними, а також осіб із числа військовослужбовців. Бойові дії, які відбуваються у країні, мають значний вплив на всі економічні процеси, оскільки країна перебудовує свою економіку під необхідність здійснення незапланованих у попередні роки видатки, а також під нові реалії щодо необхідності забезпечення фізичної, економічної та соціальної безпеки громадян. Поряд із цим слід вказати, що бойові дії викликають значну міграцію громадян за межі країни, і як наведено у дослідженні значна частина таких громадян може бути втрачена для країни у якості робочого та демографічного потенціалу. Тому уряду необхідно завчасно втілювати заходи щодо їх повернення на батьківщину шляхом розроблення привабливих економічних, соціальних, геополітичних напрямків, спрямованих на розвиток країни.

Conclusions. Having conducted a study of scientific and specialized analytical sources regarding the interpretation and implementation of military expenditures by the countries of the world, we can come to the conclusion that military expenditures in the global sense should include not only direct expenditures on the maintenance, armament, and development of the country's armed forces, but also socio-economic expenditures on provision of persons who are internally displaced as a result of hostilities, as well as persons from among military personnel. The hostilities taking place in the country have a significant impact on all economic processes, as the country is rebuilding its economy under the need to make unplanned expenditures in previous years, as well as under new realities regarding the need to ensure the physical, economic and social security of citizens. Along with this, it should be noted that hostilities cause a significant migration of citizens outside the country, and as indicated in the study, a large part of such citizens may be lost to the country as a working and demographic potential, therefore the government needs to implement measures for their return to homeland by developing attractive economic, social, geopolitical directions aimed at the development of the country.

Список використаних джерел

1. Романовська Ю. А., Урбанович В. А. Видатки на оборону: порівняльний аналіз ситуації в Україні та країнах НАТО. Причорноморські економічні студії. 2018. Випуск 28-2. С. 117–120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_28%282%29__26 (дата звернення: 01.10.2023).
2. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні: аналіт. доп. / за ред. В. Потапенка. Київ: НІСД, 2023. 33 с.
3. SIPRI Military Expenditure Database. URL: <https://milex.sipri.org/sipri> (дата звернення: 11.10.2023).
4. Витрати світу на армію сягнули нового рекорду у понад \$2 трильйони. Хто витрачає найбільше? Економічна правда: веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/04/24/699428/#> (дата звернення: 11.10.2023).

5. Final_Ukrainian_RGTF Gender brief. Operational data portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/country/ukr> (дата звернення: 18.10.2023).
6. Displacement patterns, protection risks and needs of refugees from ukraine – regional protection analysis #2. Operation data portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/100191> (дата звернення: 08.10.2023).
7. Вплив українських мігрантів на економіки реципієнтів. Дослідження. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Migration_impact_2022-12-15.pdf (дата звернення: 18.10.2023).
8. Ukraine Refugee Situation. Operation data portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 12.10.2023).

References

1. Romanovs'ka Ju. A., Urbanovych V. A. (2018)/ Vydatky na oboronu: porivnjalnyj analiz sytuacii v Ukrajinі ta krajinakh NATO [Expenditure on defense: comparative analysis of the ukraine and nato countries]. Prychornomors'ki ekonomichni studiyi. Vypusk 28-2. P. 117–120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_28%282%29__26 (accessed: 01 October 2023).
2. Vplyv mighraciji na socialjno-ekonomichnu sytuaciju v Ukrajinі: analit. dop. / za red. V. Potapenka. Kyjiv: NISD, 2023. 33 c.
3. SIPRI Military Expenditure Database. URL: <https://milex.sipri.org/sipri> (accessed: 11 October 2023).
4. Vytraty svitu na armiju sjaghnyly novogho rekordu u ponad \$2 tryljony. Khto vytrachaje najbiljshe? Ekonomichna pravda: veb-sajt. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/04/24/699428/#> (accessed: 11 October 2023).
5. Final_Ukrainian_RGTF Gender brief. Operational data portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/country/ukr> (accessed: 18 October 2023).
6. Displacement patterns, protection risks and needs of refugees from ukraine – regional protection analysis #2. Operation data portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/100191> (accessed: 08 October 2023).
7. Vplyv ukrajinsjkykh mighrantiv na ekonomiky recypijentiv. Doslidzhennja. Nacionalnyj bank Ukrajinjy. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Migration_impact_2022-12-15.pdf (accessed: 18 October 2023).
8. Ukraine Refugee Situation. Operation data portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (accessed: 12 October 2023).